

Szűcs Zoltán¹: A mediációs eljárás jelentősége a büntetőeljáráásban

Debreceni Jogi Műhely, 2008. évi (V. évfolyam) 1. szám, Különszám (2008. január)

Bevezetés: Az alapelvekről általában, a büntetőeljárás jog alapelvei

Minden társadalmi irányító, szabályozó rendszer meghatározott alapelvek mentén nyer szabályozást. Nincs ez másképp a jogrendszer, és a jogrendszert alkotó jogágak esetében sem. Az ismétlődő alkalmazás során bizonyos előírások kiemelkednek és a szabályozási rendszert meghatározó olyan alapvető normákká válnak, melyek befolyással bírnak a szabályozandó terület egészére. Az eljárás rendszerét a benne uralkodó elvek jellemzik. Meghatározott alapelvek, meghatározott rendszert hoznak létre. Ezért, ha valamely jogalkotó az egyik vagy másik eljárási rendszert akarja megvalósítani, akkor annak azt a rá jellemző elvekre kell felépítenie. Az alapelvek jelentősége megkérdőjelezhetetlen. Az alapelvekben foglaltak képezik a szabályozandó anyag koherenciáját. A jogrendszeren belüli jogágak, jogterületek valamennyi normája számára kötelező az alapelveknek való megfelelés. Az alapelvek felfoghatók a joglépcső elmélet alapján hipotetikus alapnormaként, melyekkel az azon alapuló alacsonyabb normák tartalmilag csak abban az esetben lehetnek ellentétesek, ha a kollízió a jogalkalmazás szempontjából ésszerű és indokolt.

Természetesen az alapelveknek való feltétlen megfelelés, azok következetes és sztrikt érvényesítése a jogalkalmazás szempontjából nem jelent minden esetben pozitívumot. A felmerülő társadalmi jelenségek, problémák nem értékelhetők minden körülmények között azonos módon. Találhatók olyan alapelvek, amelyek eltérnek kivételt (például: officialitás, közvetlenség, nyilvánosság, szóbeliség), de az esetek túlnyomó többségében mégis érvényesülnek, ezért megmarad a rendszerjellemző tulajdonságuk is. Ezzel szemben léteznek olyan alapelvek, melyek nem tűnnek meg kivételeket (például: bírói függetlenség, védelemhez való jog, ártatlanság védelme, fellebbezéshez való jog stb.), mert a kivételek érvényre jutás révén olyan súlyosan sérülnének, hogy már nem volnának rendszerjellemzők és az értelmük szintén megkérdőjeleződne. Így csak az előbbieket tekintetében beláthatjuk, hogy a jogalkalmazás igényei életre hívták az alapelvek alóli kivételek szükségességét.

Az alapelvek szerepe többrétű. Egyrészt magukban tömörítik a büntetőeljárás leglényegesebb szerkezeti és működési sajátosságait. Kifejezik a büntetőeljárás belső törvényszerűségeit, a legjellegzetesebb összefüggéseit. Szerkezetüket tekintve megállapíthatjuk, hogy olyan általános tartalmú normák, amelyek jellemzik és meghatározzák a büntetőeljárás rendszerét, működését, az eljárásban résztvevők jogainak és kötelességeinek lényeges elemeit, és arra szolgálnak, hogy irányítsák az egész büntető-igazságszolgáltatás működését.²

Az alapelvek a büntetőeljárásban normaként jelennek meg, éspedig vagy kiemelt, nevesített formában (lásd 1973-as Be. és a hatályos Be. esetében), vagy nevesítés nélkül, amikor is a törvény egyes rendelkezéseiből következtethetünk magára az alapelvre. 1973 előtt például az ártatlanság védelmét a törvény nem határozta meg, de a felmentő ítélet feltételeiből erre lehetett következtetni.³ Az alapelvek, mielőtt jogi normaként szabályozást nyernének, jogi-politikai igényként látnak napvilágot. Ez a törvényszerű jelenség érvényesült a magyar jogtörténetben is a kodifikáció előtt, vagy éppenséggel a rendszerváltást követően.

Nem könnyű feladat azonban meghatározni, hogy melyek azok az általános elvek, melyek már „elérik” az alapelvek szintjét, és melyek, amelyek még nem. A büntetőeljárás alapelvek

körének meghatározása közben tehát az elmélet szembe találta magát azzal a kérdéssel: hogy hány általános természetű elvi tételt kell alapelveként kezelnie, és van-e az alapelvek között olyan „vezéralapelv”, amelyre valamennyi visszavezethető.

E feladat megoldása további veszélyeket rejthet magában. Kétségtelen ugyanis, hogy találhatók olyan általános szabályok, amelyek érvényesítése fontos követelmény, mint például az eljárás alapossága, gyorsasága (időszerűsége), egyszerűsítése vagy éppen a pártatlansága és így tovább. Az alapelvek túl nagy száma azonban már az elértéktelenedésükhöz, inflálódásukhoz vezethet. Nem egy esetben pusztán írott malaszt lesz a jogszabály tartalma, szélsőséges esetben pedig alkalmasak lehetnek arra is, hogy az eljárási rendszernek ne a lényegi, érdemi jegyeit emeljék ki. Ebből kifolyólag ésszerűen kell kezelnünk őket. Egy-egy eljárási rendszer lényegi jegyeit kifejező olyan normákat (elvi tételeket) célszerű alapelveként kezelni, amelyeket az eljárás története ilyenként igazolt és a tudomány is általánosan elismert. Az alapelvek az elméleti véleményütközések, a társadalmi változásokért folytatott küzdelem során fogalmazódtak meg és hitelesítették. Vagyis nem mellőzhető a jogalkalmazási gyakorlat formáló ereje sem.

Az alapelvek csoportosításánál többféle szempont irányadó lehet, mely alapján számos felosztás lehetséges. Az egyik, klasszikus (és véleményem szerint praktikus) felosztás szerint beszélhetünk szervezeti és működési alapelvekről. A szervezeti alapelvek közé sorolhatjuk az igazságszolgáltatás kizárólag bíróságok útján való megvalósítását, a társas bíraskodást, a néprésztvételt, a bírói függetlenséget, a törvény előtti egyenlőséget és a pártatlanságot. Míg a működési alapelvek legfontosabbjai az officialitás és legalitás, az opportunitás, az eljárási feladatok megosztása, a vádhoz kötöttség, a védelemhez való jog és az anyanyelv használata. Szintén elfogadható az alapelvek jogforrás szerinti megkülönböztetése, bár ez alkotmányos aggályokat is felvet, ezenkívül könnyen az alapelvek elértéktelenedéséhez vezethet. De a büntetőeljárás elméletében van olyan nézet is, amely szerint található egy vezéralapelv, melyből egyik-másik eljárási rendszer felépül, és amely köré csoportosul a többi alapelv. Ilyenként foghatjuk fel a vádelvet, a kontradiktórius eljárás elvét a róluk elnevezett eljárásban, esetleg az ártatlanság vélelmét, illetőleg a másik elnevezésű eljárási rendszerben az inkvizíciós elvet. Ennek az elméletnek az a vonzó vonása, hogy kísérletet tesz olyan büntetőeljárás felépítésére, amely egy alaptételből kiinduló logikailag zárt rendszert képez. Ahogyan azonban Király is rámutat, az élő büntetőeljárás jogok szükségleteket kielégítő pragmatikus, kompromisszumokat elfogadó rendszerek (hiszen a kivételeket is kénytelen elismerni és érvényesíteni). Mindemellett gyakorlatilag lehetetlen egyetlen központi elvből levezetni az összes többi. Sokkal inkább arról van szó, hogy az alapelvek egymást kiegészítik, adott esetben azonban az egyik következhet a másikból.⁴ Igazi, éles határvonal a gyakorlatban nem is húzható meg az egyes alapelvek között.

Az alapelvek és egyáltalán a jogrendszerek fejlődési útján fontos állomás volt az alapvető szabályok írásba foglalása. A legtöbb modern jogállamban az elsődleges forrás az írott alkotmány volt. Hasonló megoldás található hazánkban is. Az Alkotmány több, a büntetőeljárással kapcsolatos, illetve kizárólag a büntetőeljáráshoz kapcsolódó alapvető szabályoz. Ezek a következők: a társasbíráskodás, a néprésztvétel elve (46. §(1)-(2) bek.), a bírói függetlenség (50.§ (2) bek.), a kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás és büntetés tilalma (54.§(2) bek.), a vádelv, a független, pártatlan, nyilvános és igazságos bírósági tárgyaláshoz való jog (57.§(1) bek.), a bíróság előtti egyenlőség (57. §(1) bek.), az ártatlanság vélelme (57.§ (2) bek., a védelemhez való jog (57.§ (3) és a jogorvoslati jog (57.§ (5) bek.). Az alaptörvényünkön kívül egyéb jogszabályok és maga a Be. tartalmaznak alapelveket.⁵ A hatályos eljárási kódex szükséztavúan bánik az alapelvek felsorolásával.⁶ Nem

tartalmaz a bevezető rész taxatív felsorolást, - az Alapvető Rendelkezésekről szóló fejezet alig tíz alapelvet mond ki - hanem a törvény megfelelő helyén jelennek meg az alapelvek. Ennek köszönhető az a tény is, hogy az alapelvek „áttörését” jelentő kivételek is a törvény további részében az egyes eljárási szakaszokhoz és jogintézményekhez, intézkedésekhez csatolva nyernek szabályozást.

E helyen még egy fontos momentum igényel kiemelését. A büntetőeljárásban az eszközeinél fogva benne rejlik az az immanens veszély, hogy azt az emberi, állampolgári szabadságjogok korlátozására használják fel. Ez a veszély a történelmi példákat megvizsgálva nem alaptalan és felmerülhet politikai viszonyoktól függetlenül bármikor. A jogállam ezen veszély kiküszöbölésére számos garanciát épített be a büntetőeljárásba. A garanciák (biztosítékok) és az alapelvek nem azonos, de nem is teljesen ellentétes vagy egymást kizáró entitások. Az alapelvek felfogásunk szerint a garanciák közé tartoznak, ugyanis az utóbbi egy szélesebb kategória, és a rendeltetése is szélesebb, mint az alapelveknek. A büntetőeljárási garanciák arra hivatottak, hogy szolgálják a büntetőeljárás feladatainak teljesítését, nevezetesen a büntető anyagi jog alkalmazását a bűncselekmények elkövetőire. Ilyen értelemben a jogi garanciák a sértett, vagy a terhelt alapvető eljárási jogaikat védik. A jogi garanciák magukban foglalják tehát az alapelveket, intézményeket, normákat, melyek kikényszeríthetők. A garanciák hiánya, vagy működésképtelensége minden tapasztalat szerint végeredményben a büntetőeljárás, a büntető igazságszolgáltatás súlyos zavaraihoz, visszaélésekhez vezet. A garanciák akkor működnek megfelelően, ha lényegi tartalmuk megőrzése mellett képesek alkalmazkodni a változó világ körülményeihez és képesek az átalakulásra is, de szükséges az is, hogy a garanciákat létrehozó és működtető hatalom a társadalom védelmében használja és alkalmazza azokat.

Belátható, hogy az alapelvek meglehetősen széles mezsgyéjét képezik a büntetőeljárásnak. A terjedelmi korlátok miatt is indokolt ezen hatalmas terület leszűkítése. E cikk is csak azon alapelvekkel és azok áttörésével kíván foglalkozni, melyek eltűrik a kivételeket, és amelyek a büntetőeljárás egyszerűsítését és gyorsítását hivatottak szolgálni. E célkitűzés mentén haladva egy jogintézményt, a közvetítői eljárást kívánom bemutatni. Így vizsgálódásom középpontját képezi elsősorban az officialitás és legalitás elvének áttörését jelentő opportunitás eszközei, formái és érvényesülésük.

A büntetőeljárási alapelvek születése, az életre hívó okok

Ha valamilyen folyamatot akarunk vizsgálni, akkor nélkülözhetetlen annak történeti és társadalmi előzményeit is feltárunk. Szükséges ezt megtennünk egyrészt azért, mert a folyamatnak van egy kiindulási pontja, amihez képest változik, másrészt a fejlődési út bemutatásával, az egyes stádiumok felhasználásával összehasonlítási alapot is nyerhetünk a múltbeli és a jelenbeli szabályozásra vonatkozóan. A jog és azon belül a büntetőeljárás jog társadalomszabályozó rendszer, ezért csak a társadalom tagjaira lehet kihatással. De ez a hatás kölcsönös irányú, hiszen a társadalmi-politikai igények hívták és hívják életre a különböző eljárási rendszereket, intézményeket. Lényegében a büntetőjog és azzal egyetemben a büntetőeljárás jog minden esetben a társadalmi változásokra, jogpolitikai célkitűzésekre utólagosan reagál.

Nehézséget okoz annak feltárása, hogy az adott korban mely okok váltották ki az alapelvek változását.

Ebből a szempontból, ha megvizsgáljuk például a szocialista korszak jogrendszerét, azon belül is a büntető-eljárásjogot, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy az logikailag zárt egységet alkot. A szocialista, demokratikus rend védelmét biztosító büntető anyagi és

eljárásjogi rendelkezések ugyanolyan koherens rendszert alkottak, mint napjaink jogállami keretek között működő jogágai. A rendszerváltást megelőző időszakban a cél a "szocialista rend" megóvása volt: a népgazdaság szerkezetének megszilárdítása, a társadalmi tulajdon védelme, az állampolgári jogok és a békés társadalmi együttélés biztosítása, s ezekkel párhuzamosan a hanyagság, a parazita életmód, a visszaélések üldözése.⁷ Vagyis, ha a politikai összehasonlítás és bírálat közegéből kiemeljük ezen előbbi jogrendszert, látnunk kell, hogy a legfontosabb alapelvek egy koncepció köré – melyet ma már nem tartunk elfogadhatónak garanciális és emberi jogi hiányosságai miatt – szerveződtek. Ezen alapelvek a politikai, társadalmi berendezkedések megszilárdítására és büntetőjogon keresztül történő biztosítására törekedtek. Az alapelvek változásának folyamatában azonban megfigyelhetünk egyfajta irányt. Fontos megemlítenünk még egy jellegzetességet.

A rendszerváltás előtti időszakban egy-egy jogszabály meghozatala, ha befolyásolta is a hatalommal szembeni közvéleményt, a hatalmon lévők pozícióját nem tudta megingatni. Mai értelemben vett demokratikus népképviselői választások hiányában nem volt szükség a választók szavazatainak megszerzésére. Ennél fogva a jogszabályokat - beleértve a büntetőeljárást is - a szocialista elvárásoknak megfelelően, lehetőleg a szakmai kérdéseket is figyelembe véve hozták meg. Sőt sokkal nagyobb súllyal érvényesülhettek a szakmai elvárások, hiszen politikai érdekek nem ütköztek a törvényhozás során.⁸

Értéktétel nélkül, objektív szemmel vizsgálódva megállapíthatjuk, hogy a szocialista korszak büntetőjogi szabályozása a politikai, teoretikus közegnek megfelelően, egy adott eszmerendszer eszközeként nyert szabályozást. Mindazonáltal kijelenthetjük azt is, hogy a szocialista típusú hatalomnak és berendezkedésnek megfelelő büntetőjog sem tűrhette meg, hogy ne jelentkezzenek kivételek. Még egy ilyen nagymértékben zárt és logikus rendszer sem működhetett volna úgy, ha minden alapelv maradéktalanul és mereven érvényesül. Ily módon igaz a szocialista jogrendszerre is – mint általában az elő büntetőeljárás jogokra - hogy szükségleteket kielégítő pragmatikus, kompromisszumokat elfogadó rendszerek (hiszen a kivételeket is kénytelen elismerni és érvényesíteni). A szigorú szabályozások fokozatosan lazultak, egyre több kivétel, „áttörés” jelentkezett a még továbbra is szilárd és koncepciózus jogrendszerben, annak ellenére, hogy ezen kivételeket képező jogintézmények nem egy esetben csak látszat intézmények voltak, mint például a társadalmi bíróságok felállítása.

Az alapelvek megjelenése

Az alapelvek megjelenésével kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy nincs egységes álláspont arra nézve, milyen szerkesztési technikával kerüljenek beépítésre a jogszabályba. Erre nézve számos lehetőség kínálkozik. Nevezetesen: a kódexen belül egy elkülönült, önálló fejezetben legyen taxatív felsorolva az összes büntetőeljárásra vonatkozó alapelv, vagy a jogforrás szintjeinek megfelelően legyenek alkotmányi, törvényi és alacsonyabb szintű alapelvek, végül a kódexen belül elszórtan, az adott jogintézmény szabályozási részénél legyenek megtalálhatók. A hazai megoldás szerint a büntetőeljárás alapelvei nevesítve szerepelnek mind az alkotmányban, mind pedig a Be. kódexben. Amint már fentebb említettem, az 1998-as törvényünk szükségzavúán sorolja föl az alapelveket, illetve számos egyéb alapelvet (közvetlenség, nyilvánosság) a törvény megfelelő helyén találhatunk meg. Összegzőként megállapíthatjuk, hogy az alapelvek „inflálódását” elkerülendő, a jogalkotó csak a legfontosabb rendelkezéseket emelte ki.

Az alapelvek egyik „áttörése, az opportunitási eszközök

Az opportunitási eszközök a legalitás követelménye alóli kivételeket jelentik. Alkalmazásuk azon a feltevésen alapul, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás törvényben meghatározott esetekben mellőzhető oly módon, hogy az több haszonnal jár, mint a felelősségre vonás.⁹ Az opportunitás magyarul lehetőséget jelent, tehát lehetőség van arra, hogy a büntetőeljárást, a büntetőjogi szankciókat elkerülje a jogalkalmazó. Az opportunitás alkalmazása vagy a felelősségre vonás teljes, vagy feltételektől függő mellőzését engedi.

Az opportunitási eszközök akkor töltik be társadalmi rendeltetésüket, ha általuk a büntetőeljárás úgy válik egyszerűbbé és gyorsabbá, hogy eközben érvényre juthat mind az általános, mind pedig a generális prevenció szándéka. A hatályos B.e. kódexünkben az alábbi opportunitási eszközök találhatók:

- közvetítői eljárásra utalás {B.e. 221/A.§} személy elleni (Btk. XII. fejezet I. és III. cím), a közlekedési (Btk. XIII. fejezet), illetőleg a vagyon elleni (Btk. XVIII. fejezet), ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt indult büntetőeljárás tartama alatt, a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetőleg önkéntes hozzájárulásukkal.
- nyomozás részbeni mellőzése az olyan bűncselekmény miatt, amelynek az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége {B.e. 187.§(1)}
- vádemelés részbeni mellőzése ugyanezen okból {B.e. 220.§ (1)}
- bírósági szakban az eljárás megszüntetése {B.e. 332.§(2)}
- nyomozás megszüntetése az együttműködő gyanúsítottal és a fedett nyomozóval szemben {B.e. 192.§(1-2)}
- eljárás felfüggesztése, ha ettől a tartási kötelezettséget elmulasztótól a kötelezettség teljesítése várható {B.e. 266.§ (1)}
- büntetés kiszabásának mellőzése a Btk.-ban meghatározott valamely okból {B.e. 330. § (1) c) pont}

A közvetítő eljárás kialakulásának rövid bemutatása

Régen esedékessé vált adósságát teljesítette a jogalkotó azzal, hogy elfogadta a mediáció büntetőeljárásban való alkalmazási lehetőségét. A 2006 novemberében benyújtott javaslattal és azzal szó szerint megegyező, még decemberben elfogadott törvénnyel¹⁰ végre megnyílt a lehetőség a sértett és a terhelt kiegyezésére oly módon, hogy az a remények szerint a büntetőeljárás gyorsításával és a sértett kártérítésével, de legalábbis a bűncselekményből eredő káros következmények enyhítésével jár. A Btk. már néhány hónappal korábban rendelkezett a tevékeny megbánásról a törvény 36. §-ában, és mint további büntethetőséget megszüntető okot, felvette a 32. §-ba is. Valójában azonban csak a mediációs eljárásról szóló törvény megalkotásával nyert igazi tartalmat. Az új törvény rendelkezéseit számos ponton összhangba hozták a Be. szabályanyagával, sőt önálló szakaszt képvisel az eljárási törvényünkben (X. Fejezet, 221/A.§). A három jogszabály (Btk., Be., mediációs törvény) együttesen alkotja a közvetítői eljárásra vonatkozó legfontosabb szabályanyagot.

A közvetítői tevékenység vagy mediáció azonban nem teljesen gyökértelen intézmény a hazai jogban, és nemcsak a büntetőeljárásban alkalmazható. A polgári ügyekben (és így a munkaügyi jogvitákban) már évek óta lehetőség van közvetítő igénybevételére és a peres felek közötti egyezsége.¹¹ Anélkül, hogy mélyebb elméleti fejtegetésbe kezdenénk, megállapíthatjuk, hogy a mediáció kettős természetű a büntetőjogban. Magában foglalja egyrészt azt a törekvést, hogy a szabadságvesztésnek, mint főbüntetésnek legyen alternatívája a pénzbüntetésen kívül is. Ilyen értelemben pénzbeli megváltás, de nem büntetés, mert nem az államnak, hanem a sértettnek kell megtéríteni az okozott kár értékét. Ez egyike a diverziós

eszközöknek, hiszen az eredményes közvetítés révén az elkövető mentesül a büntetőjogi felelősségre vonás alól. Másrészt a mediáció magában foglalja a kárjótételt is. Vagyis azt, hogy a sértett ezután nemcsak „egyszerű résztvevője”, nem egy esetben egyszerű „tanúja” legyen az eljárásnak, hanem az ő anyagi érdekeit is vegyék figyelembe.

Talán érdemes röviden áttekinteni, hogy a tág értelemben vett mediációhoz, vagyis esetünkben a bűncselekményből származó károk enyhítésére az egyes jogtörténeti korok jogalkotói és jogalkalmazói milyen eszközöket vettek igénybe.

A kárjótétel a magyar büntető-igazságszolgáltatás történetében már a kezdetekkor is jelen volt. A középkori egyetemes tendenciáknak megfelelően a magyar büntetőjog is elsősorban magánjogi, és kevésbé közjogi jellegű volt. A vérbosszú intézménye Magyarországon még I. Mátyás idejében is alkalmazott megtorló eszköznek számított, annak ellenére, hogy már az I. István király korabeli rendelkezések ismerték az *egyezkedés* jogát és lehetőségét a sértett (és utódai), illetve az elkövető között. Ez a bizonyos egyezkedés éppen a bosszút hivatott elkerülni, a tettesnek az áldozattal, illetve annak családjával kötött kártérítési megállapodása alapján. Az összeg szabad alku tárgya volt, ám bár bizonyos szokásjogi összegek kialakultak. Lényeges szempont azonban, hogy a sértett ezzel nem volt köteles megelégedni.¹² Annak ellenére, hogy mind I. István, mind pedig I. László király törvényei szigorúak voltak, széles lehetőséget nyújtottak a cselekmények okozta sérelmek kompenzálására. Bizonyos esetekben még a szándékos emberölés esetén is lehetőség volt a megváltásra, hiszen István II. törvénykönyve úgy rendelkezett, hogy a gyilkos köteles száztíz aranypénzt fizetni, melyből ötvenet a királyi kincstár, ötvenet a rokonok kapnak, tíz pedig az ítélkező bírónak. Az Anjouk és a későbbi vegyesházi királyok alatt kifinomultabb formában létezett a kompozíció és a felek közötti megegyezés. A békéltető bírónak, ha a megegyezés létrejött, ún. békedíj járt. Ha a felek bíróságon kívül meg tudtak állapodni, akkor a békéltetőbíró által kiállított hiteles okiratot felmutatták az ítélkező bírónak, aki azt elismerte. E viszonylag magas szintű szabályozásnak az oka az volt, hogy a magánsérelmeket az állam továbbra sem torolta meg, hanem rábízta a magánfelekre, hogy vegyenek elégtételt egymáson.

Ez a tendencia az I. Mátyást követő kaotikus időszakban megtört. Bár Werbőczy munkájában a korábbi királyok rendelkezéseit megtalálhatjuk, előrelépést – a jogbiztonság fokozását nem számítva – azonban mégsem jelentett. A Tripartitum hosszú évszázadokra meghatározta a hazai büntetőjog és büntető eljárásjog szabályait és fejlődési irányát. A középkori megváltás szabályozásának nagy hiányossága egyértelműen abban állt, hogy a partikularitás egyik folyományaként nem minden területen és nem azonos mértékben ismerték el az elkövető általi jótételt.

A feudális büntetőjoghoz képest új tendenciák csak a XIX. században jelentek meg. A felvilágosodás eszméjének, és ezen eszmék hazai megjelenésének büntetőjogi következménye az lett, hogy az állami büntetőhatalom monopóliuma előtérbe került. A jogszabályok nyelvére lefordítva ez azt jelenti, hogy sem az 1843/44-es javaslat, sem az 1861-es Ideiglenes Törvénykezési Szabályok, sem pedig a Csemegi-kódex szankciórendszerében nem kaphatott kitüntetett helyet a kompozíció évszázadok óta bevett intézménye, hiszen a felek által kötött egyezség, mint egyfajta magánjogi szerződés az állami büntetőhatalom kizárólagosságának csorbítását jelentette volna. Így más reformtörekvések kerültek előtérbe a sértett jótételét segítő érdekek kárára. A törvény igazságot szolgáltatott ugyan, de jótételt nem, ami pedig az igazságtétel nélkülözhetetlen velejárója.¹³ Ez annál is inkább így van, mivel az áldozat a bűncselekmény során rendszerint nem pusztán erkölcsileg sérül, hanem a legtöbb esetben konkrét, anyagi hátrányok érik. Kijelenthetjük, hogy a kompozíció így véglegesen a büntetőjog kodifikációjakor tűnt el a magyar jogszolgáltatás eszköztárából. Tehetjük ezt

annak ellenére, hogy a Csemegi Károly nevéhez köthető törvénykönyv valóban nagyszerű munka, számos alapelvet, garanciális szabályt köszönhetünk e törvénynek mind a mai napig. A büntető igazságszolgáltatásban a novellák ellenére és a szocialista jog befolyásának hatására a következő évtizedekben nem sikerült jelentős áttörést elérni. Az egyedüli említésre méltó intézmény a társadalmi bíróságok felállítása volt, mely azonban nem tölthette be valószínűleg az adott társadalmi-politikai viszonyok közepette.

A területi korlátok miatt – véleményem szerint – két momentum kívánkozik ide. Mindkettő a rendszerváltást követően kialakított jogállamiság követelményéhez köthető. Az egyik jelentős lépés a közérdekű munka 1993-as bevezetése, mely a közösség (közérdek) számára nyújtott helyreállító tevékenység. A másik jelentős lépés egy szabályozási csomagot jelent, mely magában foglalja a bűncselekmények áldozatainak segítségét,¹⁴ a már említett, nem büntetőügyben alkalmazható mediációt,¹⁵ végül a büntetőügyekben alkalmazható mediációt.

A rendszerváltás mellett meghatározó jelentőséggel bír az Európai Unió jogharmonizációs kötelezettségének való tagállami megfelelés is.¹⁶ Ezen belül kiemelést érdemelnek az Európa Tanács ajánlásai, mint például a büntetőeljárás egyszerűsítését és gyorsítását célzó 1987-es. A rendszerváltást követő szabályozások már a restoratív igazságszolgáltatás előretörésének bizonyítékai. A restoratív igazságszolgáltatási koncepció a bűncselekmény áldozatát helyezi a büntető igazságszolgáltatás középpontjába. Ez az álláspont abból a tényből fakad, hogy az áldozat vagy sértett szenved el a vagyoni kárt vagy egyéb sérelmeket. Ezért az igazságszolgáltatás fő feladata az áldozat kártalanítása, a bűncselekmény előtti állapot visszaállítása, de legalább az arra való törekvés. Az elkövető nevelése és a büntetése csak ezek után következhet, amilyen mértékben erre még szüksége van a társadalomnak. Ebben az igazságszolgáltatási rendszerben az áldozat kártérítése mellett nagy szerepe van az elkövető rehabilitálásának és a közösség bevonásának az igazságszolgáltatásba. A restoratív igazságszolgáltatás érvényesülése megszünteti az állam igazságszolgáltatási monopóliumát, s büntetőjogon kívüli eszközként a bírósági út elkerülését szolgálja, így igényel bizonyos garanciákat. A restoratív igazságszolgáltatás magában foglalja az állami kárenyhítést és a közvetítői eljárást is.

E rövid történeti kitekintés után vizsgáljuk meg közelebbről magát a mediációt!

A mediáció mibenléte

A mediációról szóló törvény 2.§-a meghatározza a fogalmat, amely véleményem szerint kicsit bővebb magyarázatra szorul. A mediáció végeredményben a bűncselekmény által létrejött konfliktust úgy segít megoldani, hogy azt visszahelyezi a társadalomba, és az érintett felek megegyezésével állítja helyre a megsértett jogrendet. Vagyis a tettes–áldozat egyezség a bűncselekmény sértettje és elkövetője között létrejövő önkéntes megállapodás arról, hogy a tettes az okozott kárt az áldozatnak egy mindkettejük által elfogadott formában és mértékben jóváteszi, és ennek következtében részben vagy egészben mentesül a mindenkor adott társadalomban egyébként szokásos felelősségre vonás következményei alól. A felek közötti egyezkedés általában egy közvetítő segítségével zajlik (aki a magyar jog szerint hivatalos személynek minősül¹⁷).

A kiegyezés tartalma és formája koronként változhat, mint ezt a történeti áttekintésben láthattuk. A mediáció a jóvátétel egy olyan speciális megvalósítási formája, amely a jóvátétel fogalmához képest egy mindenkor szükséges pluszt, a felek közötti megbékélés, konfliktusfeloldást is magában foglalja, hiszen lényege a felek találkozása és megegyezése.

Barabást idézve: „Minden tettes-áldozat egyezség jóvátétel, de nem minden jóvátétel tettes-áldozat egyezség.”¹⁸

A szakirodalom megkülönböztet direkt és indirekt mediációt. Az indirekt mediáció lényege, hogy az érintettek úgy egyeznek meg, hogy személyesen nem találkoznak egymással. Véleményem szerint az indirekt típusú mediáció kevésbé hatékony és eredményes.

A mediáció egyik legfontosabb üzenete ugyanis éppen az, hogy a két ellenérdekű fél „szemtől szembe” elmondhatja véleményét a másiknak, és a közvetlenség segítségével az elkövető is ki tudja nyilvánítani a megbánását. Másrészt, gyakorlatiasabb megközelítésben azért is hasznosabb a direkt forma, mivel a jóvátétel összegében könnyebben és gyorsabban meg tudnak egyezni a felek személyesen, mint közvetítő közbenjárásával. A direkt formájú mediáció során a felek személyesen vesznek részt a megbeszélésen, a közvetítő jelenlétében. A hatályos magyar szabályozás a két típust ötvözi annyiban, hogy jelen lehetnek a felek személyesen is, illetve jogi képviselőt is meghatalmazhatnak¹⁹ a megbeszélés során, a megállapodás megkötésekor azonban ebben az esetben személyesen, együttesen kötelesek jelen lenni.²⁰

A közvetítői eljárás megindítása, és megindításának feltételei

A közvetítői eljárás megindítására az ügyésznek és a bíróságnak van jogosultsága. Közös szabály, hogy mind az ügyész, mind pedig a bíróság maximum hat hónapra függesztheti fel az eljárást, valamint, hogy mindkét esetben szükséges feltétel a felek kölcsönös hozzájárulása. A közvetítői eljárásnak a törvény értelmében ugyanakkor három hónapon belül véget kell érnie. A két határidő - pertechnikai szempontból helyesen – nem esik egybe, ugyanakkor ésszerű időtartam.

A közvetítői eljárásra utasítás lehetősége az eljárás kronológiai sorrendje folytán először az ügyészt illeti meg, aki még a vádemelési szakaszban, meghatározott feltételek esetén, az eljárás egyidejű felfüggesztésével utalhatja közvetítői eljárásra az ügyet. E döntéséről alakszerű határozatot hoz, mely ellen nincs helye fellebbezésnek. A kritériumok a következők: a mediáció alapjául szolgáló bűncselekmény olyan személy elleni (Btk. XII. fejezetének I. és III. címe), közlekedési (Btk. XIII. fejezete) vagy vagyon elleni (Btk. XVIII. fejezete) bűncselekmény lehet, ami ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő. Feltétel továbbá, hogy a mediációnak a büntetőeljárás tartama alatt kell lezajlania. Elsősorban az előbb említett bűncselekmények alapesetei tekintetében kerülhet sor közvetítésre.

Egyértelműen támogatom azt a jogalkotói álláspontot, miszerint be kell határolni azt a bűncselekményi kört, ahol mediáció egyáltalán számításba jöhet, így azzal is egyetértek, hogy az ötévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő cselekmények elbírálásáról már kizárólag a bíróság legyen jogosult dönten. Ugyancsak elfogadható a szabályozás kapcsán, hogy közvetítői eljárást nem lehet igénybe venni katonai büntetőeljárás keretében. A sajátos függelmi viszonyok fényében ez indokolt is.

Mindezek ellenére a jogalkotó így is meglehetősen nagy szabadságot biztosított a feleknek. Felmerülhet a kérdés, hogy vajon nem ellenkezik-e ez a szabadság az Alkotmány azon rendelkezésével, miszerint csak a bíróságok jogosultak a büntetőjogi felelősség megállapítására. Véleményem szerint az oportunitás szempontjait ebben az esetben előrébb kell helyeznünk. Az Alkotmány a szigorú értelemben vett legalitás elvét fejezi ki, tehát csak a főszabályt. Ehhez képest a Be. számos oportunitási eszközt ismer. Az ügyész diszkrecionális jogköre a büntetőeljárásban széleskörű, ám egyúttal megfelelő jogállami garancia is arra

nézve, hogy ne maradjon el a bűncselekmény elbírálása. (Az ügyészségi szervezet független a végrehajtó hatalomtól.) A vádmonopóliummal való rendelkezés természetesen az ügyész számára sem korlátok nélküli. A Be. az „ügyész belátására” bízta, hogy az adott ügy alkalmas-e közvetítői eljárásra. Az ügyész hivatalból vagy a gyanúsított, a védő, illetőleg a sértett indítványára az eljárást legfeljebb hat hónapi időtartamra felfüggeszti, és az ügyet közvetítői eljárásra utalja, ha az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye, ha a gyanúsított a nyomozás során beismerő vallomást tett, vállalja, és képes a sértett kárát megtéríteni vagy a bűncselekmény káros következményeit más módon a sértettnek jóvátenni, ha a gyanúsított és a sértett is hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához, valamint, ha a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja. E konkrét követelményeket minden esetben az ügyésznek kell megvizsgálnia.

Az ügyész mellett a bíróság is jogosult közvetítői eljárást kezdeményezni. Erre a vádirat benyújtása után, a tárgyalás előkészítése során kerülhet sor. Az előkészítés folyamán, ha közvetítői eljárás lefolytatásának lehet helye, és az ügyész az eljárást nem függesztette fel, a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg tájékoztatja a vádlottat, a védőt és a sértettet a közvetítői eljárás iránti indítvány megtételének lehetőségéről és a közvetítői eljárás következményeiről²¹. A bíróság főszabályként tehát akkor jogosult erre, ha az ügyész korábban nem kezdeményezett mediációt. A bíróság jogosult emellett a tárgyalást elnapolni maximum nyolc napra, ha ezáltal a közvetítői eljárás eredményesen befejezhető. Így a hat hónapos felfüggesztésen kívül csak elnapolás lehetséges, ami - valljuk meg – egy sikeres közvetítéshez nem biztos, hogy elegendő idő.

A közvetítői eljárás jogi természete

A közvetítői eljárás fogalmából következően feltételezi a jogalkotó, hogy a sértett és a terhelt önkéntes hozzájárulásával folytatható le. Az egyezség tulajdonképpen két vagy több fél egybehangzó akaratnyilatkozatának, vagyis egy polgári jogi szerződésnek minősül jogi értelemben. A közvetítői eljárás által számos polgári jogi alapelv „behatol” a büntetőjog területére, ami nem feltétlenül negatívum, de mindenképpen biztosítani kell ezen elvek korlátját képező biztosítékokat²². Egyértelműen polgári jogi jelleget képvisel azon előírás is, mely szerint a megállapodásban vállalat kötelezettségeknak meg kell felelniük a jogszabályoknak, ésszerűnek kell lenniük, és nem ütközhetnek a jó erkölcsbe. Ezek expressis verbis a polgári jog alapelvei.

A szerződési szabadság sem érvényesülhet maradéktalanul és korlátlanul. Jogállamban elképzelhetetlen lenne például, ha a sértett és a terhelt megállapodnának abban, hogy nem történt semmilyen bűncselekmény, holott a nyomozati iratokból egyértelműen ennek ellenkezője tűnik ki.

Ugyanígy kimondja a törvény, hogy a közvetítői eljárás bármely szakaszában (az egyezséget megelőzően) bármelyik fél visszavonhatja a hozzájárulását, és minden egyezségre önként kell jutniuk. Érdekes kérdés lehet a kényszer vagy fenyegetés hatására tett jognyilatkozat megítélése. Véleményem szerint ebben az esetben nem büntetőjogi, hanem polgári jogi szankciókat kell alkalmazni. Ebben az értelemben az ily módon létrejött egyezség érvénytelennek minősíthető és úgy kell tekinteni, mintha létre sem jött volna (alkalmazhatóak

tehát kényszer esetén a semmisség, illetve fenyegetés hatására aláírt megállapodás esetén a megtámadhatóság jogkövetkezményei).

További problémát vet fel az is, hogy hányszor lehet igénybe venni a közvetítést. Erre vonatkozóan a Be. előírja, hogy az adott ügyben csak egyszer van erre lehetőség.

A közvetítői eljárás egyik legfontosabb mozzanata a megbeszélés. A mediáció nem nyújthatja el indokolatlanul az eljárást, éppen ezért az eljárást úgy kell megszervezni, hogy azt az első közvetítői megbeszéléstől számított három hónapon belül be kell fejezni, valamint, hogy a megállapodás (eredményes) vagy a jelentés (eredménytelen) az ügyészhez, illetve a bírósághoz a felfüggesztés határideje előtt beérkezzen. Ha valamelyik fél a második megbeszélésen nem jelenik meg és nem menti ki magát, akkor úgy kell tekinteni, mintha a hozzájárulását visszavonta volna. A közvetítői eljárásra egyebekben a Be. rendelkezéseit kell alkalmazni, ami segíti az érthetőséget és az egyszerűséget.

A törvény taxatíve felsorolja, hogy mely esetekben szűnik meg a közvetítői eljárás. Az eljárást azon a napon kell befejezettnek tekinteni, amikor

- a) a megállapodás alapján a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette,
- b) a terhelt a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás²³ teljesítését megkezdte,
- c) a sértett vagy a terhelt kijelenti a közvetítő előtt, hogy kéri a közvetítői eljárás befejezését,
- d) a sértett vagy a terhelt a hozzájárulását visszavonta, vagy mulasztását e törvény értelmében a hozzájárulás visszavonásának kell tekinteni,
- e) a terhelt nyilatkozatából vagy magatartásából egyértelműen megállapítható, hogy a terhelt nem akarja és nem képes az okozott kárt megtéríteni a sértettnek
- f) az első közvetítői megbeszéléstől számított három hónap eredménytelenül eltelt.

Garanciális szabály, hogy ha a terhelt nem teljesít, vagy a megállapodás a sértett magatartása miatt nem teljesíthető, a pártfogó felügyelői szolgálat erről tájékoztatja az ügyészt, illetve a bíróságot. Ebben az esetben az ügyész vádat emel, illetve a bíróság folytatja az eljárást. Még egy további szankciója is van e magatartásnak: nem lehet másodszori alkalommal igénybe venni a közvetítést.

A közvetítői eljárás befejeztével a közvetítő jelentést készít, melyet megküld az ügyésznek vagy a bíróságnak, illetve a sértettnek és a terheltnek vagy azok képviselőinek. A jelentés röviden összefoglalja az ügyet, a felek adatait és az alapul szolgáló okokat.

Szintén a diszpozitivitás jellegét erősíti az a rendelkezés, mely megengedi, hogy az eljárás költségeinek viseléséről is szabadon határozzanak a felek. Ha ebben nem állapodnak meg, akkor a terhelt viseli a költségeket, kivéve azokat, melyek a sértett érdekkörében merülnek fel (pl. jogi képviselő költségei, útiköltség stb.). A mediáció folyamán felmerülő költségek tehát nem minősülnek bűnügyi költségnek. Természetesen van lehetőség a terhelt részére költségmentesség engedélyezésére.

A közvetítő

A közvetítői eljárás egyik kulcsfigurájáról, a közvetítőről még nem tettünk említést. Szerepe kiemelkedően fontos a felek közötti konfliktus feloldásában és az egyezség létrejöttének elősegítésében. A gyakorlatban a mediátor olyan személy, aki nélkül a felek le sem ülnének egymással tárgyalni, vagy ha mégis, akkor képtelenek lennének megegyezni. Éppen ezért nem

mindegy, hogy milyen szakképzettséggel rendelkeznek. A hatályos törvény az eljáró bíróság székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat pártfogó felügyelőjére bízta a közvetítési feladatot²⁴. Érdekes megoldás, hogy nálunk is lehetővé válik 2008 januárjától, hogy a közvetítői névjegyzékbe bejegyzett ügyvéd is lehet mediátor. Ez több szempontból előnyös lehet. Egyrészt kellő szakértelemmel bír, adott esetben a tanácsaival könnyebben tudja a feleket megállapodásra sarkallni, másrészt anyagi érdekei folytán talán jobban érdekelt az eljárás kimenetelében, mint egy teljesen független pártfogó felügyelő. A mediátor fő feladatai, hogy az eljárást kézben tartsa, a felek megállapodását elősegítse, de úgy, hogy ne befolyásolja őket. Nyilvánvaló, hogy számos követelménynek és elvárásnak meg kell, hogy feleljen a mediátor személye. A törvény kiemeli, hogy a közvetítőnek titoktartási kötelezettsége áll fenn az eljárás során tudomására jutott tényre, adatra vonatkozóan, mely az eljárás befejezése után is fennáll. A mediátorral szembeni összeférhetetlenségi szabályok a Be. rendelkezéseire hasonlóan, pontosan le vannak fektetve. A közvetítő legfontosabb dolga, hogy kitűzze a megbeszélést, illetve, hogy a megbeszélés során felügyelje a felek jogai és kötelezettségei érvényesítésének szabályszerűségét. Így ha a megállapodás jogszabályba, vagy jó erkölcsbe ütközik, azért a mediátor felelős. A közvetítő az eljárás befejeztével (akár eredményes, akár eredménytelen) jelentést készít, melyet megküld az ügyésznek vagy a bíróságnak, illetve a feleknek. A jelentés tartalmazza az eljárás legfontosabb adatait és az abban a büntetőeljárásban, amelyben a közvetítői eljárásra sor került, bizonyítékként felhasználhatók, szemben az egyéb keletkezett iratokkal²⁵. Ha a mediáció sikerrel zárul, akkor a mediátor a megállapodásról okiratot állít ki, mely közokiratnak minősül, tehát teljes bizonyító erővel bír. Az okiratot a feleknek is átadja.

Néhány kérdés a mediációval kapcsolatban

Először érdemes megvizsgálunk azt, hogyan illeszkedik a közvetítői eljárás a büntetőeljárás jog rendszerébe. A közvetítői eljárás a legalitás elve alóli kivételek közé tartozik, vagyis az oportunitás érvényesítésének egyik eszköze. Az oportunitás alkalmazásának feltételeit - így a közvetítői eljárás igénybevételének feltételeit is – az ügyész, illetve a bíróság vizsgálhatja. Az oportunitásnak többféle megnyilvánulásával találkozhattunk korábban is a Be.-ben, amint fentebb már említésre kerültek. A mediációt annak ellenére besorolhatjuk a diverziós eszközök közé, hogy ez utóbbi kategóriába főként a kisebb súlyú bűncselekmények büntető igazságszolgáltatáson kívüli elintézése tartoznak. Véleményem szerint az oportunitási eszközökre szükség van, de csak abban az esetben, ha megfelelő garanciális előírások érvényesülnek.

Vita tárgya lehet a közvetítői eljárás kapcsán az ártatlanság vélelmének és a prejudikációnak a viszonya. Hiszen, ha meggondoljuk az egyezés megkötésével a terhelt elismeri a bűncselekmény elkövetését, ezáltal a bűnösségét is anélkül, hogy ezt jogerős bírói határozat mondaná ki. Vagyis az ártatlanság vélelme szintén csorbát szenved. Az ártatlanság vélelme elsősorban a nyomozóhatóságokat és a bíróságokat köti, mégpedig a bizonyítási terhen és az in dubio pro reo elven keresztül. A közvetítői eljárás során azonban nem hatóság vesz részt, hanem magánfelek, vagyis őket nem köti a bizonyítási teher. A ártatlanság a terhelt belső meggyőződése, tehát ártatlanságával, vagy bűnösségével tisztában van. Csak annyiban köthető egyezés, amennyiben a terhelt elismeri bűnösségét. Ha nem ismeri el, akkor még mindig nyitva az út a büntetőeljárás keretében történő értékelésre, bizonyításra. Az ártatlanság vélelmének ellenére ugyanis bűnösséget megállapítani csak akkor lehetséges, ha a vélelem

megdőlt. De ez fordítva is igaz: ha nem állapítanak meg bűnösséget, akkor az ártatlanság sem dől meg.

A jogalkotó ezeken túl a prejudikáció látszatát is igyekszik elkerülni a „terhelt” megfogalmazással, tehát semmiképp sem elkövetőt említ. A megállapodás megkötésével a terhelt szükségszerűen elkövetővé válik, gyakorlatilag „beismerő vallomást tesz”, amelyet azonban a büntetőhatalom pozitívan szankcionál. Ezáltal az elkövetői stigmatizáció nem alakul ki, vagy legalábbis jóval csekélyebb hatású. Úgy gondolom, mindaddig, amíg ez utóbbi a társadalom és az elkövető szempontjából hasznosabb, mint a büntetés, addig célszerű a mediációt igénybe venni.

A sértett szempontjából a mediáció segít elkerülni a kettős viktimizációt. A sértettnek (áldozatnak) nem kell még egyszer (gyakran többször) átélnie, nyilvánosság előtt előadnia az esetlegesen megszegyénítő, kellemetlen történéseket.

Kérdéses a jogalkotó azon megoldása, mely szerint csak a többszörös visszaesőkkel szemben nincs helye közvetítői eljárásnak.²⁶ Eszerint az egyszerű visszaesővel szemben helye van. Véleményem szerint ez a különbségtétel indokolatlan, mert már a visszaesővel szemben sem biztos, hogy helye lenne mediációnak. Ami pozitívum a kizáró okok kapcsán, hogy szintén nem lehet alkalmazni, ha a terhelt szándékos bűncselekményt követ el a szabadságvesztés felfüggesztése, a próbára bocsátás, valamint a vádemelés elhalasztása tartama alatt. Abban az esetben, ha ezen előbbi időtartam alatt újabb bűncselekményt követne el, a terhelt kétszeres kedvezményben részesülne, ami indokolatlan lenne.

Problémát okozhat azon bűncselekmények köre, ahol nincsen passzív alany, nincs sértett. Például a közlekedési bűncselekményeken belül az ittas járművezetés alapesetének megvalósítása esetén. Alapesetben ugyanis nincs sértett. Így közvetítői eljárásra csak akkor kerülhetne sor, ha a terhelt az ittas járművezetéssel összefüggésben más személyben, vagy idegen dologban kárt okoz. Ezzel szemben a törvényi szabályozás nem zárta ki ezt az esetet. Ily módon azonban fogalmilag kizárt a közvetítői eljárás. Ezért célszerű lenne, ah ezt a szabályozási hiányosságot pótolná a jogalkotó.

Ami szintén hiányosság, és ami a közvetítői eljárás céljának érvényesítését nagyban gátolhatja, a törvénynek azon rendelkezése, mely szerint a felek közötti megállapodás nem érinti a sértettnek azon jogát, hogy a bűncselekményből származó igényét bírósági vagy egyéb eljárás keretében érvényesítse.²⁷ Vagyis a sértett jogosult polgári perben kártérítési igényét a mediációt követően érvényesíteni. Ezzel azonban alááshatja a közvetítés lényegét és alapvető célját. Hiszen, ha a megállapodásban foglaltak ellenére további kártérítési igénnyel él a sértett, akkor azt nagy valószínűséggel vitatni fogja a terhelt. A hatályos Pp. szerint a polgári bíróságot határozatának meghozatalában más hatóság döntése, és az azokban megállapított tényállás nem köti, úgyszintén a felek a közvetítői eljárás során kifejtett álláspontjukra nem hivatkozhatnak. Úgy gondolom, hogy a sértettnek ez a többletjogosultsága arra ösztönzi, hogy ha nem sikerül a közvetítői eljárás során számára megfelelő megállapodást elérni, illetve „ha utóbb meggondolja magát” és még nagyobb összegű kárjovátételt akar, akkor egyszerűen polgári eljárást kezdeményez. Véleményem szerint indokolt volna egy olyan korlátozás beépítése, mely csak abban az esetben engedné meg a sértett igényének egyéb eljárás keretében történő érvényesítését, ha a sértett a közvetítői eljárás során felmerült tényekhez képest olyan új és figyelembe nem vett tény(ek)re, bizonyíték(ok)ra hivatkozik, mely rá nézve kedvezőbb megállapodás megkötését eredményezte volna.

Összegzés

A büntetőeljárás gyorsításának és egyszerűsítésének igénye korszakokon átívelő probléma és jogalkotói célkitűzés. Az eljárási törvényekben eszközölt folyamatos változások ennek ékes bizonyítékai. A hazai szabályozásra befolyást gyakorol az Európai Unió jogalkotása és elvárásai. Bár a közvetítői eljárásról szóló törvény a 2001. március 15-i, 2001/220/IB tanácsi kerethatározatnak való megfelelést szolgálja, mégis ennek ellenére időszerű volt átültetni a hazai jogalkalmazásba is. Az oportunitási eszközök akkor töltik be társadalmi rendeltetésüket, ha általuk a büntetőeljárás úgy válik egyszerűbbé és gyorsabbá, hogy eközben érvényre juthat mind az általános, mind pedig a generális prevenció szándéka. Éppen ezért nagyon fontos, hogy megfelelő keretek közé legyen szorítva az alkalmazás lehetősége. Úgy gondolom, hogy a törvényi szabályozás kellően szigorú követelményeket támaszt, ugyanakkor a felek számára is széles körben biztosítja a megegyezés lehetőségét, tehát egy jó kompromisszumnak mondható. Egy jól működő közvetítői rendszer nagyobb hasznot hajt a társadalom számára, mintha a feltétlen legalitás elvét érvényesítenénk. Ami azonban problémás lehet, az a magyar társadalom konfliktuskezelő morálja. Nyilvánvalóan hosszabb időre van szükség, hogy ismert és elismert módja legyen a sértett és a terhelt közötti „békéltetésnek”. Hiszen a közvetítői eljárás feltételezi, hogy a sértett „megbocsátani” és kiegyezni, a terhelt pedig cselekményét tevékenyen megbánni akar. Amíg e két szándék nem találkozik, addig nem lehet szó mediációról. A társadalmi elfogadottsága mellett felmerülhetnek az intézmény igazságosságával kapcsolatban is álláspontok. Elsősorban amiatt, hogy ne élhessenek vissza vele, ne lehessen „kibújni” a büntetés alól pusztán amiatt, hogy valaki meg tudja fizetni a kárjótételt, valaki pedig nem. Az egyenlőtlen helyzetű jogalanyok egyenlő módon való kezelése igazságtalanságot eredményezhet. Én mégis reményemet fejezem ki, hogy a jogalkalmazó szervek diszkrecionális jogkörükben lejárva helyesen és méltányosan fogják alkalmazni a rendelkezésükre álló eszközöket.

A mediáció alkalmazása hasznos lehet a büntetőügyekben is. A jogalkotó nemcsak jogharmonizációs kötelezettségének tett eleget azáltal, hogy törvényben szabályozza a közvetítői eljárást, hanem egyúttal azt a célt is kitűzte, hogy a bírósági eljárások, jelen esetben a büntetőeljárás elkerülhetőek legyenek. A közvetítői eljárás gyakorlati alkalmazásáról kevés tapasztalat áll rendelkezésre, mivel csak 2007. januárjától lépett életbe a törvény. Hajdú – Bihar megyében 2007 áprilisáig mintegy 18 közvetítői eljárásra került sor. Ennek következményeként a szakirodalom sem dolgozta föl kellő mélységgel. A közvetítői eljárásnak igenis van jövője és az alkalmazási köre is bővíthető. E téren vannak elképzelések arra nézve, hogy akár több alkalommal is, fellebbviteli eljárásban, akár a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban (például a büntetés végrehajtása során) is igénybe lehessen venni.²⁸

Természetesen vélemények, ellenvélemények mindig is lesznek a mediációval kapcsolatban - mint ahogyan például az óvadék bevezetését megelőzően és azt követően is voltak, vannak – de mindaddig, amíg eléri célját, addig létezése megkérdőjelezhetetlen a büntetőeljárásjogban.

¹ Dr. Szűcs Zoltán, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető-eljárásjogi Tanszék, I. éves levelező tagozatos PhD hallgató, témavezető: Dr. Kardos Sándor, egyetemi docens.

² Király Tibor: Büntetőeljárásjogi jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 104. oldal.

³ Az 1896-os Bp. 326. § -ában a felmentési okok között található meg az ártatlanság vélelmét.

⁴ Például a védelemhez való jog részeként foghatjuk föl az ártatlanság véelmét. Mindaddig, amíg jogerősen meg nem állapítja a bíróság a bűnösséget, addig ártatlannak kell tekinteni a vádlottat. Ebből pedig az következik, hogy mindaddig, amíg jogerőssé nem válik a határozat, a vádlott jogosult jogorvoslati jogával élni.

⁵ A teljesség igénye nélkül lásd: az 1972. évi V. törvényt, 1993. évi XXXI. törvényt, az 1994. évi XXXIV. törvényt, az 1995. évi III. törvényt, az 1996. évi XXXVIII. törvényt, az 1997. évi LXVI. törvényt, a 2003. évi CXXX. törvényt, illetve az 1976. évi 8. törvényerejű rendeletet.

⁶ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) 1-9 §-ai az Alapvető rendelkezések között mondják ki az eljárási feladatok megoszlását, a bizonyítási terhet, a védelem jogát, a hivatalbóli eljárást, az ártatlanság véelmét, az önvádra kötelezés tilalmát és az anyanyelv használatát.

⁷ Lásd: A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 1.§ -át.

⁸ Bővebben lásd: Kovács Judit – Nagy Zsolt: A társadalmi változások hatása a büntető eljárási szabályokra a rendszerváltozás után. In: Jogelméleti Szemle, 2001/2. szám.

⁹ Király Tibor: i.m. 118. oldal.

¹⁰ Lásd: 2006. évi CXXIII. törvény A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről. Hatályos 2007. január 1-jétől.

¹¹ Lásd: 2002. évi LV. törvény A közvetítői tevékenységről. Hatályos 2003. március 17-étől.

¹² A témáról bővebben lásd: Csizmadia A. – Kovács K. – Asztalos L.: Magyar állam- és jogtörténet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. .

¹³ Barabás A. Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediációk és más alternatív szankciók Európában. KJK.-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2004, 254. oldal.

¹⁴ 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítségéről és az állami kárenyhítésről. Hatályos: 2006. január 1-jétől.

¹⁵ Lásd: 11. számú lábjegyzetet.

¹⁶ Lásd: 2005. évi CXXXV. törvény 47.§, illetve a 2006. évi CXXIII. törvény 25.§-ait.

¹⁷ Abban az esetben, ha pártfogó felügyelői szolgálatnál pártfogó felügyelői tevékenységet végző, igazságügyi alkalmazotti jogviszonyban álló személy végzi a közvetítést.

¹⁸ Barabás A. Tünde: i.m. 102. oldal.

¹⁹ 2006. évi CXXIII. törvény 7.§(2) bekezdése.

²⁰ 2006. évi CXXIII. törvény 11.§ (5) bekezdése.

²¹ Lásd: A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 263.§ (4) bekezdését.

²² Ezt hivatott szolgálni például a 14.§(1) bekezdés, mely szerint: „A közvetítői eljárásban létrejött, írásba foglalt megállapodás a közvetítői eljárás célján túlmenően joghatás kiváltására nem alkalmas.

²³ A jogalkotó a megállapodást elősegítendő, már azt is megállapodásnak ismeri el, ha a felek között azonos álláspont alakul ki az okozott kár megtérítésében, vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében. Tehát ebben az esetben is elég, ha a felek a lényeges elemek tekintetében konszenzusra jutnak.

²⁴ A 2006. évi CXXIII. törvény 3. § (1) bekezdése szerint a közvetítői eljárást a büntető ügyben eljáró bíróság, illetőleg ügyész székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelője, vagy a pártfogó felügyelői szolgálatnál közvetítői tevékenység végzésére bejelentkezett ügyvédek névjegyzékén szereplő ügyvéd (közvetítő) folytatja le.

²⁵ A bizonyítékok ezen utóbbi köre a „tiltott fa gyümölcse” klasszikus esetének számítanak.

²⁶ Lásd: A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 36.§ (3) bekezdését.

²⁷ Lásd: 2006. évi CXXIII. törvény 14.§ (2)-(3) bekezdését.

²⁸ Jelenleg az elsőfokú ügydöntő határozat meghozatala után, tehát a másodfokú, vagy az esetleges harmadfokú eljárásban a közvetítői eljárás kizárt. A közvetítői eljárás megindulásának érdemi feltétele az eljárás felfüggesztése. Mivel azonban e felfüggesztési okot a B.e. 266. § (3) bek. c) pontja csak az elsőfokú eljárásra vonatkozóan nevesíti, így a további eljárási szakaszokban felfüggesztésre – és ezáltal közvetítői eljárásra – nem kerülhet sor. Lásd bővebben: Debreceni Ítéltábla Bkf.II.157/2007/2. sz. végzését.